

Novčana kazna u novijoj kaznenoj praksi

Oprilike sredinom devetnaestog veka, u evropskim kaznenim sistemima došlo je do važnih promena, koje je, kako smo videli, obeležio nestanak transportovanja kao značajnije kazne. U Francuskoj se deportovanje, kao način eliminisanja težih prestupnika, održalo sve do početka 1937. godine, ali mali broj osuđenih upućuje na njegovu beznačajnost. Središnja tačka čitavog sistema ostala je kazna zatvora, ali ona trpi sve žešću konkurenciju novčane kazne, koja joj je danas, bar kad je reč o učestalosti izricanja, ozbiljan takmac.

Tabele koje smo prikazali u prethodnom poglavlju daju jasnu sliku napredovanja novčane kazne. Brojke koje slede pokazuju da ta pojava nije uslovljena samo novim prestupima, kao što su prekršaji čisto policijskih propisa o regulisanju saobraćaja, nego je i izraz opšte politike zamenjivanja zatvorske kazne novčanom.¹

Već smo videli kako je prosvetiteljska doktrina proporcionalnosti obezbedila dodatan značaj novčanoj kazni, kao kazni specifičnoj za pripadnike viših klasa. Beccaria ju je u načelu odobravao, ali je, s obzirom na siromaštvo velikog dela stanovništva, sumnjao u mogućnost njene široke primene.² Upravo zato u merkantilističkom periodu nije bio moguć jedan opšti sistem novčanih kazni.³ Bentham je preporučivao najširu upotrebu te kazne, služeći se argumentima koji su se ponavljali u bezbrojnim varijacijama tokom prve polovine devetnaestog veka. On je kao prednost novčane kazne isticao njenu savršenu racionalnost, jer ona ne samo što izbegava svaku nepotrebnu patnju nego izaziva i zadovoljstvo kod žrtve krivičnog dela. Ona, dalje, po pravilu omogućuje najfiniju primenu načela proporcionalnosti.⁴ Na zamerku da je novčana kazna plutokratska, Montesquieu je već bio odgovorio predlogom da se ona stepenuje.⁵ Ipak, sve do sredine devetnaestog veka, uvođenje novčane kazne na širokoj osno-

vi nije bilo moguće zbog siromaštva nižih klasa. Valjalo je postaviti jednačinu između novca viših i vremena nižih klasa; koliko izgubljenog vremena odgovara određenom novčanom iznosu?. Zakonodavstvo je postalo svesno ovog problema još krajem osamnaestog veka. Prvi zakonik koji je propisao preciznu jednačinu bio je *Allgemeines Landrecht*.⁶ Potonji razvoj se oslanjao više na *Landsrecht* nego na francusko revolucionarno zakonodavstvo, jer su i *Code pénal* od 25. septembra i 6. oktobra 1791. i *Code rural* od 28. septembra 1791, polazeći od fiktivne jednakosti, propisivali jedan krut sistem novčanih kazni, izračunatih na osnovu uobičajenog radnog dana, koji se primenjivao mehanički.⁷ *Code pénal* iz 1810. se držao istog pristupa kadgod je bilo neophodno da se njegova strogost ublaži primenom novčane kazne.

Dakle, uopšteno govoreći, primena novčanih kazni u prvoj polovini devetnaestog veka bila je ograničena, jer bi neophodnost zamenjivanja novčane kazne zatvorom nepotrebno komplikovala krivični postupak. Kao teorijsko opravdanje za to navođen je argument da bi široka primena novčanih kazni rdavo uticala na privredu jer bi ometala cirkulaciju novca i smanjivala nacionalno bogatstvo.⁸ Međutim, pad nezaposlenosti i porast životnog standarda u drugoj polovini veka doveli su do bitne promene. Ublažene su mnoge teškoće koje su ranije stajale na putu sistemu novčanih kazni. Sve veći značaj koji se pridavao materijalnim dobrima poslužio je kao argument za širu primenu novčanih kazni umesto kratkih kazni lišenja slobode. Novac je postao mera svih stvari, pa je stoga izgledalo pravedno da država, koja razdaje pozitivne privilegije u obliku dotacija, može da deli i negativne privilegije tako što će, kažnjavajući ga, prestupnika lišiti bogatstva. Jedan francuski tužilac, Bonneville je, sredinom veka, tvrdio da vrlina i bogatstvo i porok i siromaštvo predstavljaju antitetične pojmovne parove. Pošto je bogatstvo nagrada za vrlinu, porok bi trebalo da dovede do siromašenja.⁹

Moralnu odbranu sistema krivičnih sankcija dopunjavala je ekonomska argumentacija. Kako je pisao Ihering, društvo „koje, bez preke potrebe, žrtvuje život ili radnu snagu svojih članova ciljevima kažnjavanja, radi protiv sopstvenog interesa isto kao i onaj vlasnik koji svoju stoku zlostavlja toliko da je ubogalji“.¹⁰ Novčana kazna ne košta državu ništa, a daje najveći kazneni učinak. Privredni sistem ne gubi radnu snagu, prestupnikova porodica ne pada na teret javne milostinje, a društvo — oličeno u državi — prima naknadu za zlo koje mu je naneto umesto da snosi troškove kažnjavanja.¹¹

Tabela 17.

Porast primene novčanih kazni u Nemačkoj

A. Distribucija kazni za krađu

godina	broj osuda na 100,000 stanovnika	KAZNE ZATVORA (%)			novčane kazne (%)
		preko 1 god.	3 mes. do 1 god.	do 3 mes.	
1882-84	241	0,6	4,8	90,0	-
1885-89	206	1,0	6,3	88,1	-
1890-94	212	1,0	6,6	85,6	-
1895-99	187	1,0	7,1	83,2	-
1900-04	184	0,9	6,9	81,6	-
1905-09	181	0,5	4,8	82,1	-
1910-13	173	0,5	4,9	83,2	-
1920-21	386	1,1	8,5	79,9	-
1922-24	447	1,1	9,2	31,2	54,6
1925-29	139	0,6	8,1	38,8	49,0
1930	134	0,4	6,0	38,1	51,4
1931	134	0,3	6,0	39,2	50,9
1932	149	0,4	5,9	41,8	49,2

B. Distribucija kazni za prevaru

godina	broj osuda na 100,000 stanovnika	KAZNE ZATVORA (%)			novčane kazne (%)
		preko 1 god.	3 mes. do 1 god.	do 3 mes.	
1882-84	36	2,3	9,3	76,1	11,0
1885-89	40	2,6	8,8	72,1	14,1
1890-94	51	2,3	9,1	68,8	18,1
1895-99	54	2,1	9,2	64,8	22,1
1900-04	54	1,9	8,6	60,8	26,6
1905-09	52	1,3	6,6	54,4	34,7
1910-13	53	1,4	6,7	49,2	40,7
1920-24	62	2,4	12,3	36,8	47,5
1925-29	94	1,5	11,4	39,0	47,7
1930	97	1,0	8,9	39,3	50,5
1931	101	1,0	8,3	40,3	50,2
1932	101	1,2	9,4	41,7	47,5

izvor: Rabl, *op. cit.*, str. 87

Na putu potpune racionalizacije kaznenog sistema uvođenjem novčanih kazni još uvek su stajale određene prepreke. Osnovni problem bio je u tačnom izračunavanju visine novčane kazne s obzirom na prestupnikovo stanje i veličinu štete prouzrokovane krivičnim

delom. Novčana kazna ne sme da bude veća od onoga što prestupnik može da plati, ali mora da nadmaši korist koju je on stekao izvršenjem krivičnog dela. U devetnaestom veku nije se došlo do rešenja koje bi ispunjavalo oba ova zahteva. Usled toga, zatvori su bili puni ljudi koji nisu bili u stanju da plate novčane kazne. Još 1913. godine, 49,6 procenata svih muškaraca i 68,2 procenata svih žena u engleskim zatvorima ležali su zbog neplaćenih novčanih kazni.¹² Sa čisto teorijskog stanovišta, ti su ljudi bili u zatvoru zbog duga a ne po kazni, pošto su u zatvor pali samo zato što nisu bili u stanju da ispune jednu finansijsku obavezu i pošto je država bila spremna da ih pusti na slobodu čim plate.¹³ To, međutim, ne menja činjenicu da su zatvori bili puni ljudi koje je sud osudio na novčanu kaznu upravo zato što ih nije smatrao zrelim za zatvor.

Ako se teorija postupka zamenjivanja dovede do krajnjeg logičkog ishoda, kao što je to slučaj u francuskom sistemu *contrainte de corps*, u kome se upućivanje u zatvor smatra lišenjem slobode na neodređeno vreme s ciljem da se iznudi novčano plaćanje, dolazi se do drugih zanimljivih i nerešivih problema.¹⁴ Protivnici sistema *contrainte de corps* su uporno isticali da se oni koji očigledno ne mogu da plate stavljaju u isti položaj s onima koji prevarno odbijaju da plate.¹⁵ Sistem mora da pođe od pretpostavke da su svi kojima je izrečena novčana kazna u stanju da plate, čime se opravdava lišenje slobode zbog neplaćanja. Francuska birokratija bila je potpuno svesna neophodnosti takve pretpostavke. U polemikama pred donošenje zakona od 22. jula 1867, kojim je maksimalno trajanje *contrainte de corps* ograničeno na dve godine, u skupštini je iznet logičan predlog da se od ovoga izuzmu oni koji dokažu da nisu u stanju da plate. Administracija se suprotstavljala tome predlogu valjanim argumentom da bi sirotinja onda bila nekažnjiva. Da bi se izbegao takav neželjen ishod, došlo se do kompromisa po kome se dokazano insolventni osuđenici mogu lišiti slobode na najviše godinu dana.¹⁶ Danas je u praksi napuštena fikcija po kojoj je *contrainte de corps* sredstvo prinudne naplate duga državi. Zakon od 30. decembra 1928. propisao je maksimum od šest meseci i predvideo da se trajanje zatočenja određuje u skladu s visinom novčane kazne.

Jedan švedski zakon iz 1937. određuje tačne granice u okviru kojih se, u vladajućim društvenim uslovima, može ublažavati sistem zamene novčanih kazni zatvorom. Taj napredni zakon nalaže da se pre zamene kazne slučaj ponovo ispita, pa dopušta oprost kazne, ukoliko osuđenik nije u stanju da plati. Međutim, zamena novčane kazne zatvorom je obavezna ukoliko osuđenik odbija ili izbegava da plati, ili ako se smatra da će zatvor na njega popravno delovati. Da bi

se otklonila svaka sumnja u pogledu zakonodavčeve namere u ovom pogledu, zvanični komentator veli: „[z]amena novčane kazne ima svoj osnov u opasnosti od neizvesnosti do koje bi došlo kada se novčane kazne izrečene siromasima ne bi mogle zameniti čak ni u slučaju povrata”.¹⁷ Vidimo, dakle, da pažljivo sročeni zakoni i administrativna praksa mogu da ublaže nepravde koje su neizbežne u delovanju sistema novčanih kazni na pripadnike nižih klasa, ali se time ne može rešiti osnovni problem.

U novije vreme pojavio se princip otplate novčane kazne na rate, ne bi li se tako izbeglo pretrpavanje zatvora ljudima koji nisu u stanju da plate kaznu. On je zaista postigao željeni efekat i sačuvao od zatvora najveći mogući broj osuđenika. Tako je 1935. godine u engleske zatvore zbog neplaćenih novčanih kazni primljeno 10.542 lica, dok je 1936. godine, zahvaljujući Zakonu o novčanim plaćanjima (Sudski postupak) (25 & 26 Geo. 5, c.46), taj broj sveden na otprilike 7.400.¹⁸ Sistem otplate na rate uvrežio se i u Nemačkoj posle zakona od 20. oktobra 1924. i 6. februara 1924, koji su dopuštali da se sve kazne zatvora ispod tri meseca mogu zameniti novčanom kaznom. Neometano funkcionisanje ovakvog sistema u najvećoj meri zavisi od tržišta. Pokušaj da se zamena novčane zatvorskom kaznom svede na minimum putem otplate na rate, pa da tako sistem novčanih kazni postane primenljiv i na ljude veoma skromnog stanja, može imati uspeha samo ako slojevi o kojima je reč primaju neki, ma kako mali, stalan prihod. Ovo se jasno vidi iz odnosa ukupnog broja presuda prema broju lica zatvorenih zbog neplaćene novčane kazne u Nemačkoj od 1925. do 1931.

Tabela 18.

Upućivanje u zatvor zbog neplaćene novčane kazne

godina	ukupno osuđenih lica	ukupno novčanih kazni (%)	plaćene novčane kazne	% od ukupnog broja	zamena novčane zatvorom	% od ukupnog broja
1926 ^a	598.460	65,6	316.022	72,2	40.186	9,2
1927	612.215	66,7	347.743	76,8	38.461	8,5
1928	588.492	69,8	353.530	77,6	37.360	8,1
1929	595.656	68,4	341.825	76,5	44.085	9,8
1930	596.127	66,2	316.463	71,9	53.027	12,5
1931	564.903	67,8	240.296	63,2	59.076	15,4

izvor: Izračunato na osnovu *Statistik des deutschen Reichs, CDXXIX, Kriminalstatistik für das Jahr 1930* (Berlin 1933), 44—46

^a Od 1. aprila bez brojki za Tiringiju

Od 1926. do 1928. kada je privredni bum bio na vrhuncu, procenat izrečenih i plaćenih kazni se povećao, dok je procenat upućenih u zatvor zbog neplaćene novčane kazne opao. Obrnut proces otpočinje 1929. s pojavom krize, i traje kroz sve krizne godine. Vidimo obrnutu srazmeru između broja zatvorenih zbog neplaćene kazne i broja izrečenih novčanih kazni. U periodu velike nezaposlenosti, ukupan broj izrečenih novčanih kazni opada zato što se smanjuje verovatnoća da će se kazna naplatiti, a naglo raste broj onih koji ne plaćaju novčanu kaznu.¹⁹

Razmere do kojih se može razviti sistem novčanih kazni i priroda krivičnih dela za koja se te kazne mogu izricati u svakoj pojedinoj zemlji nisu samo stvar zakonodavstva i pravosuđa. Oni u velikoj meri zavise od ukupnog društvenog stanja i položaja pojedinih društvenih slojeva. U tabeli 19 prikazani su najsvežiji podaci o broju izrečenih novčanih kazni u raznim zemljama.

U tabeli ima mnogo praznina, a kategorije nisu uvek identične, ali se ipak jasno vidi jedno. Što je zemlja siromašnija, to se ređe primenjuju novčane kazne za najmasovnija krivična dela. U tom pogledu su posebno ubedljivi podaci za Italiju, Poljsku i Bugarsku. To što se nemačke statistike za 1933. godinu znatno razlikuju od drugih u ovoj grupi zemalja jasno pokazuje da učestalost novčanih kazni nije prvenstveno posledica zakonodavnih ili pravosudnih mera i teorija nego predstavlja veran odraz vladajućih društvenih i ekonomskih uslova. U zemljama u kojima široki slojevi stanovništva još uvek žive izvan sfere kapitalističkih odnosa i ne raspolazu novcem niti robama, novčana kazna se po pravilu primenjuje na specifične prestupe pripadnika srednjih i viših klasa, kao što je to bilo u srednjem veku.

Sistem novčanih kazni (naročito pošto je plaćanje na rate postalo uobičajeno) doprineo je da se isprazne zatvori i da se smanje troškovi i rad administracije, koji bi inače znatno porasli usled porasta broja administrativnih prestupa. Uopšte uzev, sistem novčanih kazni je doprineo racionalizaciji krivičnog pravosuđa. Proces racionalizacije je bio posebno snažan kod dveju vrsta prestupa:

1. Slučajevi u kojima država ne mora da ima obzira prema prestupniku. Naporedo sa sve većom složenošću ljudskog života stalno rastu prekršaji policijskih propisa. Kod takvih prestupa, jedini interes države je da iznudi poslušnost određivanjem dovoljno visokih novčanih kazni. Da li su prestupnikov interes ili zadovoljstvo do kojih dovodi kršenje propisa dovoljno obuzdani ili ne, zavisi isključivo od efikasnosti vlasti u kontroli kršenja normi i preduzimanju mera protiv prestupnika. Nedovoljno aktivan progon automatski dovodi do masov-

Tabela 19.
Novčane kazne (kao procenat svih kazni)

krivično delo	Franc. (1933)	Belgija (1930)	Švedska (1934)	Nemač. (1933)	Italija (1928)	Poljska (1934)	Bugar. (1935)
ubistvo	52,3	38,4	94,4	31,6	—	—	—
povreda	68,9	74,6	91,6	60,2	25,4	—	—
laka povreda	87,4	91,1	94,4	95,7	51,2	23,7	11,8
otpor vlastima	40,0	80,7	63,9	48,4	22,7	16,9	16,4
provala	52,4	42,9	81,3	57,7	—	—	45,8
oštećenje stvari	63,1	79,3	97,9	62,2	51,2	—	64,3
krađa	15,5	24,4	25,1	29,3	0,01	1,3	0,03
prikrivanje	20,4	22,5	30,5	36,9	—	21,9	—
prevara	10,5	10,7	46,9	34,2	—	—	—
povreda pečata	32,2	29,9	98,0	78,4	—	—	—
preljuba	99,5	83,0	70,9	58,1	—	—	—
nemoral	12,9	31,1	45,7	34,3	—	—	—
pobačaj	0,1	—	1,0	24,5	—	—	—
sva dela	49,36 ^a	57,64 ^b	67,35 ^c	45,18 ^d	16,72 ^e	16,85 ^f	8,07 ^g

Izvori: Francuska, *Compte générale de l'administration de la justice civile et commerciale et de la justice criminelle pendant l'année 1933* (Pariz 1937); Belgija, *Statistique judiciaire de la Belgique 1930* (Brisel 1933); Švedska, *Brottsligheten ar 1934* (Štokholm 1937); Nemačka, *Kriminalstatistik des deutschen Reiches für 1933* (Berlin 1936); Italija, *Statistica della criminalità 1928* (Rim 1935); Poljska, *Concise Statistical Year Book of Poland 1936* (Varšava 1936); Bugarska, *Statistique criminelle 1935* (Sofija 1936).

Odsustvo podataka znači jedno od sledećeg: (1) novčana kazna nije predviđena zakonom; (2) novčane kazne nisu zabeležene u krivičnoj statistici; (3) nema uporedivih podataka.

^a Kazne izrečene u *tribunal correctionnel*.

^b *Ibid.*

^c Krivični zakonik, izuzimajući nered i pijanstvo.

^d Samo *Reichsstrafgesetzbuch*.

^e Krivični i trgovački zakonici.

^f Izuzimajući grupu „drugi prekršaji“.

^g Krivični zakonik i posebni zakoni.

nih prekršaja, budući da ovi, pre svega tehnički prestupi nisu povezani ni sa kakvih osećanjem krivice ili greha.

2. Prekršaji radnog zakonodavstva od strane poslodavaca. U evropskoj sudskoj praksi, ovi prestupi se tretiraju isto kao i prekršaji policijskih propisa. Statistike svih zemalja pokazuju upadljivu sličnost u tome što se sankcije za ove prestupe svode isključivo na novčane kazne. Na primer, u Engleskoj je 1928. godine 97 posto od ukupnog

broja prestupnika koji su prekršili odredbe radnog zakonodavstva kažnjeno novčano, dok je 1934. taj procenat bio 95; niko nije kažnjen zatvorom dužim od tri meseca.²⁰ U Nemačkoj je 1933. osuđeno 6.461 lice zbog kršenja propisa o radnom vremenu; dvojica su osuđeni na zatvor ispod tri meseca, a ostali su kažnjeni novčano. Od 378 lica koji su osuđeni za kršenje istog propisa u povratu, jedan je osuđen na redovan zatvor, a drugi na blaži oblik lišenja slobode, poznat kao *Haft*.²¹

Ovo opšteprihvaćeno poistovećivanje prekršaja radnog zakonodavstva sa kršenjem policijskih propisa predstavlja veoma ozbiljan problem, jer upravo ti prestupi, mnogo više nego prestupi protiv imovine, omogućuju znatan profit. Pošto se u praksi izriču male novčane kazne, bez obzira na dobit stečenu prekršajem, podriiva se efikasnost radnog zakonodavstva. Ovde ne važi opšti princip da kazna mora biti dovoljno teška da poništi dobit stečenu zločinom. Dobit je veća od rizika ili, kako to kaže onaj engleski fabrički inspektor što ga citira Marx:

Ekstraprofit koji se pravi radom preko zakonskog vremena izgleda za mnoge fabrikante odveć veliko iskušenje a da bi mu se mogli odupreti. Oslanjaju se na sreću da neće biti uhvaćeni i računaju da će im čak i u slučaju otkrića neznatnost novčanih kazni i sudskih troškova još uvek osigurati bilans s dobitkom.²²

Neefikasnost takve krivične prakse se jasno vidi iz francuske statistike. Recidivizam je zaprepašćujuće visok. *Tribunal de police*, koji sudi prve prestupe protiv radnog zakonodavstva, osudio je 2.307 lica 1922. i 3.341 1932. godine, dok je *Tribunal correctionnel*, sud koji je nadležan za prestupe u povratu, i to u roku od godinu dana od prvog prestupa, kao i za još neke posebne slučajeve, osudio 298 lica 1922. i 2.652 1932. godine, pri čemu su svi kažnjeni novčano.²³

Može se pretpostaviti da vlasti zaista žele da obezbede poštovanje radnog zakonodavstva. Međutim, kada je reč o jednoj drugoj grupi prestupa, u koje spadaju prosjačenje i prostitucija i koji u nekim zemljama podležu novčanoj kazni, država ne pokazuje čak ni nameru da okonča jedno stanje koje se smatra nepoželjnim. Sve čemu se teži jeste jedna mera nadzora i pridržavanja određenih formalnih pravila u vršenju zanata. Osamdeset i devet procenata svih prostitutki osuđenih u Engleskoj 1928. i 1934. godine kažnjene su novčano, a prosjacima osuđenim po zakonu o skitničanju u 1928. i 1934. godine ista kazna je izrečena u 67, odnosno 60 posto slučajeva.²⁴ Ovakve kazne očigledno ne mogu imati za cilj da poprave ljude o kojima je reč niti

da ih odbiju od njihovog zanata. Kada bi to bio cilj, novčane kazne se ne bi izricale ljudima koji podležu osudi zbog načina na koji zarađuju za život, pošto novac za plaćanje kazni mora poticati upravo od zarade iz tih prezrenih zanimanja.²⁵ Otuda se nameće zaključak da država izriče novčane kazne zato što joj se te aktivnosti ne dopadaju, ali nema ozbiljnu nameru da ih ukine. Država se zadovoljava novčanim kaznama zato što nije zainteresovana za društvene slojeve o kojima se radi niti za njihovu rehabilitaciju. Dugoročno gledano, kažnjavanje nije ekonomičan način da se izbegnu administrativne i finansijske teškoće.

Sa razvojem novčanih kazni došlo je do široke komercijalizacije kaznenog sistema. Proces komercijalizacije nije ukinuo tendenciju, koja se javila krajem osamnaestog veka, da se na krivično pravosuđe gleda kao na stalni budžetski trošak, ali ju je donekle oslabio.²⁶ Kao što smo već videli, ovaj proces je našao svoj najpotpuniji izraz kod čisto policijskih prestupa. Sistem novčanih kazni se može izjednačiti sa sistemom izdavanja administrativnih dozvola, osim što se u uobičajenom administrativnom postupku taksa plaća pre izdavanja dozvole, a ovde se plaća tek pošto je delo izvršeno, pa i to samo ako učinilac bude uhvaćen. To važi podjednako i za prekršaje radnog zakonodavstva od strane poslodavaca, koji su u praksi izjednačeni sa kršenjem policijskih propisa.

Za razliku od lišenja slobode, novčana kazna ne mora da ima onaj negativan učinak koji prožima ceo život kažnjelog. Ona je izrazito klasnog karaktera, uprkos svim naporima da se to izbegne, jer je njen učinak na različite društvene slojeve bitno različit. Kazneni aspekt se potpuno gubi u slučaju bogatijih prestupnika koji mogu da plate novčanu kaznu a da to i ne osete ili uspevaju da trošak prebace na drugoga, naročito kada se radi o prekršajima radnog zakonodavstva ili policijskih propisa, koji ne povlače nikakvu društvenu stigmatu. Glavni učinak kažnjavanja kod ozbiljnijih prestupa leži u društvenoj stigmati i uvođenju u kaznenu evidenciju. Međutim, ovaj racionalizovani oblik krivičnog pravosuđa ima ozbiljne posledice po veliku većinu ljudi jer podrazumeva znatna ograničenja i lišavanja, kako za prestupnika tako i za njegovu porodicu.²⁷ Ako prestupnik nema imovine nego prima stalan mali prihod, novčana kazna predstavlja ozbiljan teret i, ukoliko je ne može prebaciti na drugoga, ima karakter prave kazne. Situacija je još gora u onim brojnim slučajevima u kojima je prestup, delom ili u celini, posledica akutnog siromaštva. Mnogo se govorilo o tome da za ovu kategoriju prestupnika nije moguća razumna politika novčanih kazni. Mi smo se već pozabavili jednim aspektom ovog problema, zamenom novčane kazne kaznom

zatvora. Jedno omiljeno rešenje, koje se često unosi u zakone, jeste da se izbegne upućivanje u zatvor zbog neplaćene kazne tako što će se prestupniku omogućiti da odradi dug.²⁸ U praksi je ovo rešenje retko kad uspevalo, i to iz dobrih razloga. Izricanje novčane kazne siromašnom prestupniku pretpostavlja da država ne mora da se bavi prestupnikom i njegovom socijalnom situacijom. Država prema njemu ne preuzima nikakve obaveze, kao što to, u ograničenom obimu, čini prema zatvoreniku i njegovoj porodici dok se on nalazi u zatvoru. Međutim, ako država mora da obezbedi posao za prestupnika, administracija bi morala da prestupniku obezbedi nadnicu koja bi bila dovoljna da izdržava i njega i njegovu porodicu, s tim da još preostane i nešto za plaćanje novčane kazne. Aparat krivičnog pravosuđa nije namenjen takvim pozitivnim delatnostima niti se to od njega može očekivati s obzirom na vladajuće koncepcije. Dakle, možemo zaključiti da prirodna granica primeni novčanih kazni leži u materijalnom stanju nižih slojeva stanovništva.

Napomene

- 1 Statistički podaci o primeni novčane kazne za pojedina krivična dela u Engleskoj, Francuskoj i Italiji navode se dole, str. 183, 190—204.
- 2 Beccaria, *op. cit.*, str. 87.
- 3 Petty, *op. cit.*, I, 68—69, oprezno ograničava njegovu primenu na „solventne“ kriminalce.
- 4 Bentham, *op. cit.*, str. 194 i 191.
- 5 Monteskje, *O duhu zakona*, Knjiga VI, Glava 18.
- 6 *Allgemeines Landrecht*, Deo II, Titulus 20, paragraf 85: „Novčane kazne se neće izricati siromašnim pripadnicima nižih klasa, a ukoliko ih zakon propisuje zameniče se odgovarajućom kaznom zatvora“. Paragraf 88: „Novčana kazna od 5 talira se po pravilu smatra jednakom kazni zatvora od 8 dana“. Paragraf 89: „Međutim, sudija može ovo da podigne na 10—40 talira za 8 dana zatvora, u zavisnosti od stvarnog ekonomskog stanja delinkventa“.
- 7 V. kritiku revolucionarnog zakonodavstva u Chauveau i Hélie, *op. cit.*, I, 240—42; v. i W. Seagle, „Fines“, *Encyclopaedia of the Social Sciences*, VI (Njujork 1931), 250.
- 8 E. Henke, *Handbuch des Kriminalrechts und der Kriminalpolitik* (BerlinskiŠtetin 1823—38), I, 482—88.
- 9 M. A. Bonneville, *Des pénalités pécuniaires au double point de vue de la répression des méfaits et du soulagement des classes indigentes* (Versaj 1847), str. 8 i 15.
- 10 Ihering, *op. cit.*, I, 375—76.
- 11 V. npr. karakterističan argument u Michaud, *op. cit.*, str. 182 i 224.
- 12 Fox, *Modern English Prison*, str. 199.
- 13 Jedan od najnovijih krivičnih zakonika, italijanski iz 1930. godine, koji navodno nije čedo kapitalističkog duha, u članu 136 zadržava ideju zamene u najogoljenijem vidu kada govori o srećnom nalazaču gotovine: „Osuđenik može uvek da prekine zamenu kaznu zatvora ako plati novčanu kaznu; u zavisnosti od dužine vremena provedenog u zatvoru, izvršiće se umanjenje novčane kazne“.

- 14 Bonneville, *op. cit.*, str. 13—14, smatra da je jedno od najvećih dostignuća sistema *contrainte de corps* u tome što se tu radi samo o zatočenju zbog duga i što nema ničeg zajedničkog, ni u teoriji ni u praksi, sa kaznenim lišenjem slobode.
- 15 Tako, nedavno, E. Neymark, „La peine d’amende“, *Revue de droit pénal et de criminologie* (1928), 1070—71.
- 16 V. poučnu debatu u *Recueil général des lois et arrêts* (Sirey), LXVII (Pariz 1867), 169n.
- 17 Ovaj zvanični komentar zakona može se naći u izveštaju M. Heumana o Švedskoj u *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, LVII (1938), 549—51. V. i član 49,3 novog švajcarskog krivičnog zakonika od 21. decembra 1937. godine (stupa na snagu 1. januara 1942), koji sledi švedski zakon. On, bar u teoriji, predviđa da se zamena neće vršiti ako prestupnik dokaže „da nje u stanju da plati novčanu kaznu, i to ne svojom krivicom“.
- 18 *Report of the Commissioners of Prisons ... 1935*, str. 8. Tendencija da se smanji broj zatvorskih umesto novčanih kazni proteže se unazad do Zakona o administraciji krivičnog pravosuđa od 1914. (4 & 5 Geo. 5, c.58).

godina	broj lica zatvorenih zbog neplaćanja novčane kazne
prosek 1909—13	83.187
prosek 1928—30	13.433
1931	11.543
1932	11.244
1933	11.615
1934	11.128
1935	10.542

Izvor: *Report of the Commissioners of Prisons ... 1935*, str. 9. Slična tendencija je primetna u Francuskoj, gde opada procenat novčanih kazni kod kojih je primenjen *contrainte de corps*:

godina	procenat	godina	procenat
1900	6,5	1924	1,5
1905	5,0	1927	1,8
1912	4,8	1930	1,8
1913	3,7	1931	1,5
1921	1,8	1932	1,5

izvor: na osnovu *Compte général ...*

- 19 Za Englesku i Francusku se ne može ustanoviti sličan odnos između privrednih uslova i zamene novčanih kazni zatvorskim, pošto u tim zemljama sada vlada tendencija da se takvo zamenjivanje novčane kazne zatvorom svede na minimum.
- 20 *Criminal Statistics, England and Wales 1928*, str. 66; 1934, str. 66.
- 21 *Kriminalstatistik für das Jahr 1933*, str. 182. Pod nacionalsocijalističkim režimom, uslovi su se još više pogoršali. Jedan izveštaj *Gewerbeaufsichtsamt*-a, naveden u *Soziale Praxis* (1938), str. 241, skreće pažnju na raširenu praksu da se, davanjem dobrovoljnih priloga humanitarnim organizacijama, izbegava sudsko gonjenje za prekršaje radnog zakonodavstva.
- 22 Marx, *Kapital*, I, prev. M. Pijade, MED, 21 (Beograd 1971), str. 217.
- 23 Podaci uzeti iz *Statistique criminelle*.

- 23 Podaci uzeti iz *Statistique criminelle*.
- 24 *Criminal Statistics, England and Wales, 1928*, str. 67 i 68; 1934, str. 66. Za izricanje novčanih kazni prostitutkama u Engleskoj v. I. Jennings, „The Criminal Statistics 1935”, *Howard Journal*, V (1938), 11—12.
- 25 Zbog ovoga se novčane kazne ređe izriču prostitutkama u američkim gradovima; v. Sutherland, *op. cit.*, str. 536. Tendencija protiv novčanih kazni je jaka i u Francuskoj, gde je regulacija prostitucije u isključivoj nadležnosti upravnih organa (s izuzetkom Alzas Lorena).
- 26 Hentig, *op. cit.*, str. 224—25, se nedavno založio protiv poimanja novčane kazne kao „čisto fiskalnog prihoda”, a predložio je i primenu novčanih kazni kao oblika naknade štete. To bi, međutim, daleko prevazišlo proces komercijalizacije i pretvorilo bi državu u besplatnu agenciju za uterivanje dugova mnogo više nego što je to slučaj sada, kada ona ovu funkciju vrši uglavnom putem pretnje kaznom, koja je inherentna pravnom sistemu.
- 27 V. primedbe u Solicitor, *English Justice*, str. 222.
- 28 V. npr. član 28,b,1 *Reichsstrafgesetzbuch* i, najnovije, čl. 49,1 već pomenutog novog švajcarskog zakonika.